

SPORT, IGRA, SVRHovitost

Ivana Zagorac - Matija Mato Škerbić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju
izagorac@ffzg.hr
mskerbic@hrstud.hr

UDK: 111:796
Pregledni znanstveni rad
Rad zaprimljen 5/2018.

Sažetak

Priroda veze između sporta i igre predmet je brojnih rasprava. Teorije se kreću od tvrdnje da je svaki sport igra (dok svaka igra nije sport) pa do stavova koji dokidaju svaku vezu između modernog sporta i igre. U prvome dijelu rada razmotrit će se povezanost sporta i igre kroz analizu teze koja tvrdi da je sport igra. Ukazat će se na definicije i razgraničenja pojmova 'sport', 'igra' (game) i 'igranje' (play), oslanjajući se na tekstove Bernarda H. Suitsa, koji će biti kritički vrjednovani. U drugome dijelu rada sagledat će se pitanje svrhe sporta. Razmotrit će se izvanjske i unutarnje svrhe sporta. Posebno će se sagledati stajališta „širokog internalizma” i „historicističkog konvencionalizma” te teza da je sport samosvrhovit. U završnome dijelu teksta razmatraju se argumenti Eugena Finka za tvrdnju da je igra samosvrhovita.

Ključne riječi: sport, igra, igranje, svrha sporta, svrha igre

1. SPORT, IGRA, IGRANJE – TRICKY TRIAD

Svaki govor o svrhovitosti sporta zapravo je govor o razumijevanju sporta. Tako će svrhu sporta odrediti različita shvaćanja sporta: razumijemo li ga kao natjecanje, tjelovježbu radi estetike tijela, kao dokolicu, način stjecanja financija, igru poradi uživanja, metodu i(li) način odgoja i izobrazbe, kao brigu za zdravlje, propisanu medicinsku terapiju itd. Ako sport možemo shvaćati na toliko različitih načina, pitanje je što je zapravo sport.

Budući da se unutar diskursa filozofije sporta jasno pokazalo da sport nije moguće definirati te da to nije ni nužno,¹ nakana ovoga

¹ Graham McFee ovoj tematici posvećuje cijeli dio knjige *Sport, Rules and Values. Philosophical Investigations into the Nature of Sport*, Routledge, London, 2004., naslovljen „Definiteness and defining sport” (str. 15–33) te iznosi stav kako

dijela rada je razmotriti stav da je svaki sport igra. To istovremeno ne znači i da je svaka igra sport – *igra* je pojam superordiniran pojmu *sport*. U razmatranju teze o sportu kao igri za polazište uzimamo antologijsko djelo Bernarda H. Suitsa *Grasshopper. Games, Life and Utopia*.² Suitsove interpretacije i dekonstrukcije idu u tri smjera: rasprave o definicijama igre i sporta, rasprave o odnosu rada i igranja te rasprave o (sportskoj) utopiji igranja igri, odnosno najboljem mogućem ljudskom življenju.

U tom nekonvencionalnom i za znanstveni diskurs potpuno atipičnom djelu,³ koje je izazvalo i još uvijek izaziva⁴ veliku pozornost, Suits se pozabavio pojmovima *sport*, *igra (game)* i *igranje (play)*, koje je kasnije prozvao „tricky triad”.⁵ U hrvatskom jeziku pojmovi *game* i *play* prevode se jednostavno s *igra*, što je pogrešno jer se time gubi razlika između pojmova koji su u engleskom jeziku jasno odvojeni i različiti. Primjerenijim se stoga čini *play* prevoditi s *igranje*, jer se radi o radnji igranja igre, dok *game* jest *igra*, odnosno ono što se igra (*play*).

Suits je u *Grasshopperu* najviše pažnje posvetio pojmu igre, koji razmatra u relaciji spram pojava rada kao zaposlenosti. U tom smi-

„definicija sporta niti je moguća niti poželjna”. Za ovu je raspravu potrebno spomenuti i članak Francka McBridea, A Critique of Mr. Suits' Definition of Game Playing, *Journal of the Philosophy of Sport*, 6 (1979.) 1, 59–65, koji je objavljen godinu nakon Suitsova *Grasshoppera*. McBride navodi osnovne razloge nemogućnosti definiranja sporta: ima neprecizan koncept; pojam *sport* ima niz različitih značenja te mu nedostaje esencijalna značenjska jezgra; pojam *sport* raznoliko se koristi i poima u svakodnevnom govoru; višeznačan je i stoga podložan različitim interpretacijama; razlike među sportovima su prevelike.

² Bernard H. Suits, *Grasshopper. Games, Life and Utopia*, University Press, Toronto, 1978.

³ Djelo je pisano u dijaloškoj formi po uzoru na Ezopove basne, s glavnim likovima Skakavcem, dokoličarskim živiteljem života, te dvojicom mrava koji se zovu Scepticus i Prudence. Spomenuti likovi kroz cijelo djelo vode rasprave o najboljem mogućem načinu življenja. Mravi su predstavnici i simboli rada, upornosti i marljivosti, planiranja i anticipiranja budućnosti, dok je Skakavac s druge strane personifikacija potpunog dokoličara. Na kraju teksta Skakavac ustaje iz mrtvih i daje konačno rješenje za ljudski rod (koje karakteriziraju egzistencijalni zaborav [*oblivion*] i obmana [*delusion*]) u interpretaciji Utopije – države igranja igri, kao punog i potpunog aktualiziranja dokolice.

⁴ Recentni broj jednog od dva najvažnija sportsko-filozofska časopisa, britanski *Sport, Ethics and Philosophy*, u potpunosti će biti posvećen *Grasshopperu*, a uredit će ga mladi znanstvenici Javier Lopes-Frias iz Španjolske i Filip Kobiela iz Poljske. Usp.: <http://philosophyofsport.eu/sport-ethics-and-philosophy-special-issue-bernard-suits-legacy-new-inspirations-and-interpretations/>, posljednji pristup 2. 2. 2018. u 12.32.

⁵ Bernard Suits, Tricky Triad: Game, Play and Sport, *Journal of the Philosophy of Sport* 15 (1988.) 1, 1–9.

slu, prema Suitsu, život posvećen radu nekonzistentan je i samopobijajući, dok je „jedino opravdanje za rad život posvećen igri; rad je aktivnost s instrumentalnim vrijednostima”,⁶ a „igranje je aktivnost koja je intrinzično vrijedna za one koji se u nju uključe”.⁷ To je presudna razlika. Za Suitsa je igranje igri (*game-playing*) idealno ljudsko življenje. Dok primjerice Josef Pieper nastupa iz pozicije napetosti rad–dokolica i iznosi kritiku rada i opsjednutosti radom, pritom vizionarski anticipirajući današnju „potpunu zaposlenost”,⁸ Suitsa to ne zanima. Njegova pažnja usmjerena je ka napetosti rad–igranje, s time da je fokus na igranju kao jedinoj pravoj i istinskoj aktualizaciji dokolice. Premda Suits u svojim tekstovima nikada ne navodi reference, jasno je da se inspirira i vodi Aristotelom kada tvrdi da su to „one stvari zbog kojih radimo sve druge stvari”,⁹ baš kao što Aristotel kaže da je „blaženstvo u dokolici; naime, lišavamo se dokolice da bismo stekli dokolicu, kao što i rat vodimo da bismo stekli mir”.¹⁰

Kako bi definirao sport, Suits prvo iznosi definiciju igre kojoj je posvetio znatan prostor u *Grasshopperu*. Prema Suitsu, sportovi su vrste igri.¹¹ *Igra (game)* se pak sastoji od četiri glavna elementa. Prvi element je usmjerenost svih vrsta igri kao aktivnosti na postizanje cilja (*goal-directed activities*).¹² Suits razlikuje tzv. *prelusory goal*¹³ ili *pred-cilj* igre: specifične radnje koje igrač u igri poduzima (npr. ubacivanje lopte u koš, prolazak kroz ciljnu ravninu) te *lusory goal* ili *cilj* igre: ostvarenje pobjede u igri. Ovdje ostaje otvorenim pitanjem koji to *pred-cilj* igre ne bi ujedno bio i *cilj* igre. Drugi element koji Suits navodi su *sredstva igranja (lusory means)* – jasno odvajanje dopuštenih od nedopuštenih sredstava za postizanje (*pred-*)cilja igre. Tre-

⁶ Bernard H. Suits, *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, 162.

⁷ Isto, 163.

⁸ Zanimljivo, T. Akvinski krajnju zaposlenost naziva krajnjom lijenosti – da se bavimo samoostvarenjem, samoizgradnjom i susretom s vlastitim bitkom.

⁹ Bernard H. Suits, *The Grasshopper*, 166.

¹⁰ Aristotel, *Nikomahova etika*, SNL Globus, Zagreb, 1988., 230.

¹¹ Valja upozoriti da će Suits kasnije promijeniti svoj stav u članku: B. Suits, Tricky Triad: Games, Play, and Sport, *Journal of the Philosophy of Sport*, 15 (1988.) 1, 1–9. Tamo će ustvrditi kako nisu svi sportovi igre, nego samo neki. U članku iznosi novu podjelu sportova na tzv. *Judged Sports* ili sportove atletskih performansi – oni u kojima suci presuđuju (pobjednika), poput atletike, gimnastike, skokova itd., i na *Refereed Sports*, odnosno atletske igre – to su sportovi u kojima suci sude tijekom cijelog vremena igranja, poput nogometa, košarke, rukometa itd.

¹² Bernard H. Suits, *The Grasshopper*, 52.

¹³ *Lusory* je Suitsova kovanica koja dolazi od riječi *ludus*. Usp. B. Suits, *Grasshopper*, 36.

ći element su *konstitutivna pravila* (*constitutive rules*) koja propisuju načine igranja igre te donose ograničenja i tzv. „nenužne prepreke” koje čine igru (još) zanimljivijom i izazovnijom. Naime, gotovo svaki cilj svake igre moguće je postići na mnogo lakši način od onoga koji propisuju pravila: tako u nogometu možemo uzeti loptu u ruke i odnijeti je u gol, a u golfu lopticu rukama položiti u rupu. Pravilo koje to sprječava, odnosno postavlja „nenužne prepreke”, traži od igrača više vještina, ali time uvećava uživanje u igri. Završni element za određenje igre (*game*) prema Suitsu je *igrački stav* (*lusory attitude*). Radi se o stavu igrača koji prihvaća pravila igre i poštuje ih tijekom igranja. Drugim riječima, igrački stav uopće omogućuje igru kao takvu.¹⁴

Definiciju *igranja* (*play*) Suits razvija naspram one Johana Huizinge. Žestoko ga napada i komentira da je Huizinga u svojoj knjizi *Homo ludens* počeo nalaziti igre gotovo ispod svakog kamena u društvenom pejzažu.¹⁵ Suits Huizingi zamjera što slijedi tipičan način govora ljudi o igranju, a koji uključuje izjednačavanje igre s bilo čime što je netko ocijenio kao cilj u sebi: „on [Huizinga] definira igranje kao bilo kakvu autoteličnu aktivnost, pa je prema tome igranje i kada mačka naganja svoj rep i kada Aristotel kontemplira o Bogu”.¹⁶ Suits *igranje* definira na sljedeći način: „X se igra [vrši igranje, nap. a.] ako i jedino ako X vrši privremenu prenamjenu vlastitih resursa primarno namijenjenih za instrumentalne namjene, na autotelične aktivnosti (one aktivnosti koje svoj cilj i svrhu imaju u sebi samoj).”¹⁷ *Igranje igre* (*game-playing*) pak definira kao „voljni pokušaj ostvarivanja posebnih ciljeva [*pre-lusory goal*], koristeći jedino sredstva dopuštena pravilima [*lusory means*], gdje pravila zabranjuju korištenje učinkovitijih sredstava u korist onih manje učinkovitijih [*constitutive rules*], te gdje su pravila usvojena samo kako bi (uopće) omogućila takovu aktivnost [*lusory attitude*].”¹⁸

Konačno, *sport* je prema Suitsu neka vrsta igre, odnosno vrsta igre određenog tipa. Da bi odvojio sportske od drugih vrsta igri,

¹⁴ Suits je ove elemente razradio prije objave prvog izdanja *Grasshoppera* u članku „The Elements of Sport”, koji je prvi put objavljen u zborniku R. Osterhoudt (ur.), *The Philosophy of Sport: A Collection of Essays*, Charles S. Thomas, Springfield IL, 1973., 48–64, koji je ujedno i prva knjiga koja u naslovu spominje filozofiju sporta.

¹⁵ Bernard H. Suits, *Words on Play*, *Journal of the Philosophy of Sport* 4 (1977.) 1, 117–131.

¹⁶ Isto, 121.

¹⁷ „X is playing if, and only if, x has made a temporary reallocation to autotelic (having an end or purpose in itself) activities of resources primarily committed to instrumental purposes.” Isto, 124.

¹⁸ Bernard H. Suits, *The Grasshopper*, 43.

on sport definira kao „(dobro)voljni pokušaj svladavanja nenužnih prepreka”,¹⁹ čemu dodaje četiri razlikovne značajke sporta u odnosu spram svih drugih vrsti igri. Prva značajka sporta, prema Suitsu, je testiranje vještina, čime se sport jasno odvaja od igara na sreću, poput primjerice bacanja kockica. Druga značajka je fizička aktivnost i strateško korištenje ljudskoga tijela, čime se sport odvaja od igara koje iziskuju vještinu, poput igre kartama ili društvene igre (na ploči). Treća je značajka postojanje veoma raširene sljedbe, što bi značilo da sport nije (samo) nekakva lokalna atrakcija ili privremena moda. Četvrta i posljednja je institucionalizacija koja donosi stabilnost i dugovječnost, koju osigurava niz razvijenih novih društvenih uloga (treneri, administratori...) i specifičnih društvenih institucija.²⁰

2. SPORT I SVRHovitost

Pitanje svrhe sporta pitanje je o sportu samome. Pritom sport gotovo nikada nema samo jednu svrhu pa čak ni jednu nad-svrhu koja bi obuhvaćala sve druge. Ono što sport ima jesu različite svrhe koje se općenito mogu podijeliti na izvanjske i unutarnje svrhe sporta. U izvanjske bi spadale sve one koje se nalaze izvan samog igranja sporta, poput utakmica, natjecanja, različitih izvedbi itd. Među njih ubrajamo i primjerice ostvarivanje različitih ekonomskih probitaka, stjecanje medijske slave, društvenog ugleda, osvajanje pokala, priznanja i medalja, ali i unaprjeđivanje i održavanje zdravlja, poboljšanje estetike tijela i tome slično. S druge strane, unutarnje svrhe sporta one su koje proizlaze iz sporta samog i u njemu ostaju. Unutarnja dobra i vrjednote sporta – primjerice uživanje u ljepoti igre, napredovanje u vrsnosti igranja, odmaknutost od svakodnevnih briga, problema itd. – mogu se stjecati i iskusiti jedino prakticiranjem sporta. U ovom je smislu zanimljivo i razlikovanje svrhovitih sportova (*purposive sports*) od estetskih sportova (*aesthetic sports*). Svrhoviti sportovi bili bi nogomet, ragbi, tenis i ostali tzv. *track and field* sportovi (sportovi na stazi i terenu), dok su estetski sportovi gimnastika, umjetničko klizanje, skakanje u vodu i sinkronizirano plivanje. Ono što ih međusobno razlikuje je to što je kod prvih cilj igre odvojen od načina njegova postizanja, dok kod drugih

¹⁹ Isto, 41.

²⁰ Usp. Bernard H. Suits, *The Elements of Sport*, u: R. Osterhoudta (ur.), *The Philosophy of Sport: A Collection of Essays*, Charles S. Thomas, Springfield IL, 1973., 48–64.

to nije slučaj, odnosno kod estetskih postizanje cilja neodvojivo je od načina na koji će se on postići.²¹

U razmatranjima koja slijede oslanjamo se na literaturu nastalu tijekom polustoljetne znanstvene produkcije iz područja filozofije sporta. Posebnu pozornost posvetit ćemo, za temu ovoga teksta važnoj, raspravi o internalizmu, koja se intenzivirala od 2000. godine, uglavnom kroz radove Roberta L. Simona i Williama J. Morgana.²²

2.1. Normativne koncepcije i svrha sporta

Nastavno na Suitsovu definiciju sporta, odnosno razumijevanja sporta kao igre koja ima četiri ključna elementa, javlja se jedno zanimljivo pitanje koje će dovesti do različitih koncepcija sporta, a koje će pak zadirati u normativnost sporta. Radi se o pitanju načina na koji se pravila primjenjuju u sportu. Naime, u konkretnoj sportskoj praksi kod većine sportova pravila se ne provode (doslovno) onako kako su zapisana, već je uvijek na djelu njihova interpretacija. Tako je, primjerice, prema pravilima košarka sport bez dodira, dok se u praksi radi o sportu s izrazitim fizičkim kontaktom između suparnika. Sličan je slučaj i s nogometom, rukometom, vaterpolom itd. Ono što se događa je da se prilikom sudjelovanja u sportskoj aktivnosti vrši interpretacija pravila koja nigdje nije propisana niti legislativno regulirana, već je nastala i zaživjela kroz prakticiranje sporta među samim sudionicima sportskih utakmica i natjecanja – kao konvencija. Unutar filozofije sporta za taj se fenomen koristi naziv *ethos sporta*, koji je prisutan u svakom sportu.

Ethos sporta dijeli jednu zajedničku karakteristiku sa svakim drugim *ethosom*, a to je da se neprestano mijenja. Tako su nastale različite koncepcije sporta koje se bave upravo pitanjem o tome kako bi se trebala provoditi pravila. Na ovome mjestu postaje važnim razumijevanje svrhe sporta, s obzirom da je ustanovljavanje svrhe sporta ono što pomaže u odgovoru na pitanje o provođenju pravila u sportu. Naime, ako se zna svrha sporta, onda se norme prema kojima prosuđujemo o moralnosti ponašanja sudionika u sportskoj

²¹ Usp. Paul Davis, A Consideration of the Normative Status of Skill in the Purposive Sports, *Sport, Ethics and Philosophy*, 1 (2007.) 1, 22–32; David Best, *Philosophy and Human Movement*, Allen & Unwin, London, 1978.

²² Unutar discipline filozofije sporta o ovom su temeljnom pitanju prvi put pisali Warren Fralieghe i Joseph Kupfer još 1975. godine, u drugom broju časopisa *Journal of the Philosophy of Sport*. Usp. Warren P. Fralieghe, Sport-Purpose, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1975.) 1, 74–82; Joseph Kupfer, Purpose and Beauty in Sport, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1975.) 1, 83–90.

aktivnosti vode očuvanjem, odnosno postizanjem svrhe sporta. Tri su dominantne koncepcije u tom smislu: formalizam, interpretivizam i konvencionalizam. Formalizam je koncepcija sporta koja smatra da su konstitutivna pravila, odnosno formalna strana sporta ključni za razumijevanje sporta, njegovu definiciju te određivanje svrhe i smisla. Interpretivizam smatra da funkcionalizam nije dostatan, s obzirom da pravila ne pokrivaju sve situacije koje se zbivaju u sportu te da je stoga nužno pravila stalno interpretirati, i to na način da se sačuva ono što sport čini sportom. Konvencionalizam je koncepcija sporta prema kojoj je sport jedinstvena društvena praksa koja se ne može razumjeti bez nepisanih normi, običaja i neformalnih pravila koji sve uključene u sport usmjeravaju u njihovu donošenju odluka. Štoviše, te tzv. konvencije imaju normativnu ulogu jednako kao i deskriptivnu ulogu i snagu.²³

2.2. „Široki internalizam” i „historicistički konvencionalizam”

Široki internalizam ili interpretivizam je pristup razumijevanju sporta koji je predstavio Robert L. Simon²⁴ kao koncepciju nasuprotnu „uskom internalizmu” ili formalizmu. Simonova „kritički reflektivna”²⁵ koncepcija „širokog internalizma”²⁶ prema njemu predstavlja „bazu za kritičko evaluiranje sportske prakse” i za „etiku atletske kompeticije”.²⁷ Simon se oslanja na racionalno ekstrahirane interne vrijednosti sporta, generalne principe prirode i svrhe sporta kao orijentire u teškim normativnim dilemama u sportu. Tvrdi da „postoje temeljni principi koji bi mogli biti ugrađeni u opće teorije sporta ili (pr)ocjene sporta kao prakse”.²⁸ Drugim riječima, radi se o normativnom prikazu sporta koji je temeljen na racionalnim principima prirode i svrhe sporta. Ti interni principi su „standardi koji

²³ Premda je R. L. Simon u svom programatskom članku „Internalism and Internal Values in Sport”, *Journal of the Philosophy of Sport*, 27 (2000.) 1, 1–16, ukratko iznio i kritički vrjednovao spomenute koncepcije kako bi predstavio svoju koncepciju, najkonciznije i najpreciznije one su predstavljene u izdanjima Cesar R. Torres (ur.), *Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport*, Bloomsbury, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., i Mike McNamee - William J. Morgan (ur.), *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015.

²⁴ Robert L. Simon, Internalism and Internal Values in Sport, *Journal of the Philosophy of Sport*, 27 (2000.) 1, 1–16.

²⁵ Isto, 14.

²⁶ Isto, 6.

²⁷ Isto, 15.

²⁸ Isto, 7.

imaju racionalnu utemeljenost neovisnu o kultur(aln)im, lingvističkim ili pragmatičnim razmatranjima sporta”.²⁹ Kao možda i najvažniji princip ističe se zahtjev za uzajamnošću (*mutualism*), odnosno „uzajamno traženje izvrsnosti kroz izazove” („a mutually acceptable quest for excellence through challenge”)³⁰ koji istovremeno uspijeva očuvati integritet sporta i ljudsku težnju k osobnom napretku i razvoju. U tom smislu Simon kritizira i odbacuje konvencionalizam kao (samo) jednu formu eksternalizma koji potpuno promašuje suštinu stvari. Uostalom, problem konvencija je taj što nemaju dovoljan odmak od ljudske prakse kojoj bi trebale biti normativno vodstvo, odnosno preblizu su i previše povezane s aktualnim načinom prakticiranja sporta i reflektiranja o sportu. Sve dok se normativnost konvencija oslanja na široko prihvaćanje i dogovor onih koji u sportu sudjeluju, konvencije jednostavno nemaju i ne mogu imati preskriptivnu snagu.³¹

S druge strane, William J. Morgan predstavio je svoje internalističko stajalište o sportu³² koje obuhvaća internalističku kritičku teoriju sporta i tzv. imanentnu metodu. Internalistička teorija tumači sport kao društvenu praksu te prihvaća njezina specifična inherentna dobra i vrijednosti, internu logiku, neinstrumentalne „‘unutarne’ racionalne prosudbe unutar zajednica praktikanata” („‘inside’ rational deliberations of its practice-community”)³³ te nenužne prepreke sadržane u konstitutivnim pravilima koje osiguravaju stalno „napredovanje ljudske izvrsnosti”.³⁴ Prema Morgana, dobra i vrijednosti društvene prakse interna su i inherentna te egzistiraju jedino ako se sami uključimo u bavljenje sportom kroz „potragu za izvrsnošću”, zajedno s „vježbanjem vrlina poput hrabrosti, iskrenosti, pravednosti i umjerenosti”.³⁵ Prakticiranje sporta omogućuje nam prepoznavanje specifičnih dobara kao takvih, njihovo doseganje i uživanje u njima. Dobra sporta ne mogu se dosegnuti ni kroz jednu drugu aktivnost ili resurs. Osim toga, kroz doseganje

²⁹ Robert Simon, *Fair Play. The Ethics of Sport*, Westview Press, Boulder CO, 2004., 125.

³⁰ Robert L. Simon - César R. Torres - Peter F. Hager, *Fair Play: The Ethics of Sport*, Westview Press, Boulder CO, 2015., 47.

³¹ Usp. R. L. Simon, *Internalism and Internal Values in Sport*, 4.

³² William J. Morgan, *Leftist Theories of Sport. A Critique and Reconstruction*, University of Illinois Press, Urbana - Chicago, 1994.

³³ Isto, 253.

³⁴ Isto, 45.

³⁵ Isto, 133.

specifičnih internih dobara kroz aktivno sudjelovanje, sport ima i emancipirajući potencijal za sve koji se njime bave.³⁶

Morgan nadalje razvija ovu svoju poziciju u knjizi *Why Sports Morally Matters* (2006.), čiji bi se osnovni sadržaj najpreciznije mogao opisati kao ekonomska etika sporta. Morgan analizira sport u SAD-u, koji je, kako smatra, korumpiran ulaskom velikog kapitala i posljedičnim komodificiranjem. Jedinu nadu za sport Morgan vidi u intersubjektivnoj pragmatičnoj internalističkoj sferi tzv. „zajednica praktikanata sporta” (*practice communities*).³⁷ Naime, takve su zajednice mjesto unutar kojeg je sačuvana istinska priroda sporta, gdje sport još živi u svojoj temeljnoj formi. One su nositelji esencije i duha sporta, pa time i ključ rješenja za problem, a istovremeno i zdrav temelj za svaku izgradnju. Unutar zajednica praktikanata sporta sport je i dalje „svijet za sebe koji stoji odvojen od poslova svakodnevnog života”,³⁸ prostor u kojemu se raskrivaju čisti idealni poštenja, jednakosti šansi i prilika, „carstvo slobode”³⁹ koje stoji nasuprot ljudskoga rada poradi nužnosti, te je ono „neizbježno za vođenje dobrog i smislenog, punog života”.⁴⁰

U nizu znanstvenih članaka tijekom posljednjih nekoliko godina⁴¹ Morgan je kroz kritiku i nadogradnju Simonova širokog internalizma razvio svoju internalističku koncepciju, koju je nazvao historicistički konvencionalizam. Morgan ističe da je racionalna baza širokog internalizma previše općenita i apstraktna. Vrijedi istaknuti Morganov primjer razumijevanja svrhovitosti sporta unutar amaterskog sporta, profesionalnog kompetitivnog i znanstvenog sporta. U amaterskom shvaćanju sporta, koje svoje izvorište ima u engleskom visokom društvu 19. stoljeća, sport se vrednuje iz ljubavi prema samom sportu, a naglašava se dobra igra

³⁶ Usp. Isto, 131.

³⁷ Usp. William J. Morgan, *Why Sport Morally Matters*, Routledge, London - New York, 2006., 73.

³⁸ Isto, 90.

³⁹ Isto, 187.

⁴⁰ Isto, 204.

⁴¹ William J. Morgan, Broad Internalism, Deep Conventions, Moral Entrepreneurs, and Sport, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (2012.) 65–100; William J. Morgan, Games, Rules, and Conventions, *Philosophy of the Social Sciences*, 44 (2014.) 3, 383–401; William J. Morgan, Sport, Habermas, and the Moral Sphere: A Response to Lopez Frias, *Sport, Ethics, and Philosophy*, 9 (2015.) 3, 287–302; William J. Morgan, Conventionalism and Sport, u: Michael McNamee - William J. Morgan (ur.), *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London - New York, 2015., 35–53; William J. Morgan, The Normativity of Sport: A Historicist Take on Broad Internalism, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (2016.) 1, 27–39.

i uživanje u aktivnosti naspram postizanja cilja ili pobjede. U profesionalnom sportu dominiraju ozbiljnost i rad, on je mogućnost za ostvarivanje karijere, a ulaskom velikog kapitala nastoje se iskoristiti sve mogućnosti za postizanje cilja i daljnjeg pomicanja granica. Naposljetku, znanstveno shvaćanje sporta svrhu sporta vidi u korištenju svih dostupnih znanstvenih tehnika za poboljšanje rezultata, gdje bi tehnologija mogla nadopuniti čovjekovu (ne)sposobnost.⁴²

Nekoliko je problematičnih točaka za koje smatramo da ih je važno istaknuti. Prvo, između Simonove i Morganove koncepcije zapravo nema nikakvog konflikta, čak i usprkos Simonovu odbacivanju konvencionalizma. Radi se o tome da je kroz davanje društvenog i povijesnog konteksta suštini sporta, historicistički konvencionalizam zapravo komplementaran širokom internalizmu. Drugo, valja istaknuti da je Morgan potpuno u pravu kada tvrdi kako je široki internalizam doista apstraktan. Doduše, Simonova ideja jest izvrsna: da se racionalnim putem izdvoji suština sporta za koju se svi koji prakticiraju sport slažu da postoji, a koja bi potom poslužila kao normativna osnova za moralno postupanje u sportu. Međutim, problem je u tome što ne samo da je suština sporta previše apstraktna i racionalno nedohvatljiva nego je i nejasno što ona zapravo jest. Simon, jednako kao i Morgan, koristi formulacije poput „težnje za izvrsnošću” i „interne vrijednosti/vrjednote i dobra”, no bez pojašnjenja o tome što se pod njima podrazumijeva. Štoviše, suština sporta, interne i inherentne vrijednosti te svrhe sporta jednostavno se ne mogu dohvatiti pa potom istražiti i jasno razložiti korištenjem znanstvenog pristupa i metodologije. One su znanosti nedohvatljive. Naposljetku, čini se kako bi se Morganove kritike mogle svesti na formulaciju – nema suštine sporta, nego samo povijest sporta. Odnosno, ako bi suštine sporta i bilo, ona se nikako ne može razumjeti bez uzimanja u obzir povijesti sporta i društvenog konteksta. U tom smislu treba razumjeti i Morganov stav da: „mi trebamo nove (moralne) normativne ‘poduzetnike’ (*enterprenours*) za nova rješenja, koji će dovesti do susreta i preklapanja objiju strana, racionalista i konvencionalista, u novim koncepcijama sporta.”⁴³

Zaključno, valja istaknuti da je internalizam koncepcija sporta koja sportu pristupa kao samosvrhovitoj djelatnosti. Svrha sporta sadržana je u sportu samome. Radi se o internim i inherentnim vrijednotama i dobrima, koja se dohvaćaju i iskazuju tijekom uklju-

⁴² Usp. William J. Morgan, *The Normativity of Sport: A Historicist Take on Broad Internalism*, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (2016.) 1, 29–30.

⁴³ William J. Morgan, *Conventionalism and Sport*, *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London - New York, 2015., 51.

čenosti u sportske aktivnosti. S tim u skladu, prema tome stajalištu, svrhe sporta istinski su dohvatljive i razumljive samo onima koji su sa sportom u dodiru.

3. IGRA I SVRHOVITOST

Teorije koje razmatraju povezanost sporta i igre kreću se od stavova da je svaki sport igra pa do onih koji negiraju svaku vezu između modernog sporta i igre. Teorija Bernarda Suitsa o sportu kao igri sa specifičnim obilježjima i danas je najutjecajnija, međutim ona pitanje o svrhama sporta ostavlja neodgovorenim. Suvremene rasprave, poput onih prethodno opisanih, nude argumente za zaključak da je svrha sporta u njemu samome. U ovome dijelu rada razmotrit ćemo argumente Eugena Finka za tvrdnju da je igra samosvrhovita.

Radovi Eugena Finka na temu igre u povijesti filozofije predstavljaju jedan od rijetkih primjera zaokružene i dorečene argumentacije vezane uz koncept igre. Takva svojevrсна Finkova iznimnost nije neobična. Povijesno gledajući, naime, igra je tek u novije vrijeme počela intenzivnije zaokupljati pažnju filozofske zajednice. Uz iznimke poput Platona ili Aristotela te kasnije Lockeja i Rousseaua koji su u svojim radovima pažnju posvetili i igri, filozofijsku pozornost čini se da je ponajviše izazvao interes koji su igri tijekom 19. stoljeća počele pridavati antropologija i psihologija, poslije i pedagogija. Opravdanje se vjerojatno može pronaći u činjenici da je igra kroz ljudsku povijest pretežno bila razumijevana kao aktivnost pripadna djeci. Razdoblje djetinjstva je, pak, uglavnom bilo shvaćeno kao doba pripreme za život odraslih pa je i status igre bio tome prilagođen – kao poduka i uvježbavanje za odgovornosti koje slijede u odraslom životu. Sustavno filozofijsko razmatranje igre dekonstruirat će takvo stajalište: niti je igra aktivnost svojstvena samo djeci niti je njezina svrha tek puka priprema za život odraslih. Štoviše, Schiller, Nietzsche, Gadamer, Hegel, da spomenemo samo najutjecajnije autore, u igri će vidjeti ključnu nadopunu ili razrješenje važnih filozofijskih pitanja. Unatoč nerazmjeru filozofijskih doprinosa razmatranju teme igre u odnosu na priloge iz drugih znanosti i disciplina, naša je polazišna premisa da je igra tipična tema filozofije, s obzirom da tek filozofija pruža dostatno široke okvire za razmatranje višeslojnosti igre. U pogledu pitanja o svrhovitosti igre, koje nam je ovdje u središtu interesa, Eugen Fink autor je čiji su doprinosi vrijedni pozornosti.

Eugen Fink napisao je dvije studije u potpunosti posvećene igri: spis *Oase des Glücks. Gedanken zu einer Ontologie des Spiels* (1957.)

i znatno opsežniji tekst *Spiel als Weltsymbol* (1960.).⁴⁴ Njegov pristup fenomenu igre po svojem je značenju usporediv s mnogo poznatijim radovima Johana Huizinge, Rogera Cailloisa ili ranije spomenutog Bernarda Suitsa, iako se od njih suštinski razlikuje. Finka ne zanima analiza pojavnosti igre, njezino precizno definiranje ili klasificiranje pa ni fenomenologija igre, nego igra (*Spiel*) kao primarno filozofijsko pitanje. Premda se naizgled radi o temi previše trivijalnoj za učena filozofijska razmatranja, Fink argumentira suprotno: u igri se na jedinstven način razotkriva veza između ljudskog bića i svijeta; tijekom igre ne ostajemo zatvoreni u nama samima, nego „izlazimo izvan i preko nas u kozmičkome pokretu te interpretiramo cjelinu svijeta na način koji je preplavljen smislom”.⁴⁵ Fink ističe da fenomen igre na specifičan način provocira pitanje o tome što znači „biti-u-svijetu”, on ima „istinski univerzalni status”⁴⁶ te stoga predstavlja temu i više nego dostojnu filozofijskih razmatranja. Finkova je intencija razmotriti moguće pristupe ontologiji igre. Štoviše, njegova je teza da igra pripada ontološkoj konstituciji čovjeka; ona je jedan od temeljnih fenomena ljudskog postojanja.⁴⁷

Na tome tragu postaje jasnijim Finkovo uvjerenje da trivijaliziranje i marginaliziranje igre kroz njezino kontrastiranje s ozbiljnošću ostalih aktivnosti kojima se bavimo u životu propušta uvidjeti sav životni i filozofijski značaj igre. Uobičajene karakterizacije igre tako je opisuju kao neozbiljnu, neobaveznu i neautentičnu aktivnost, zabavnu besmislicu koja služi kao odmor, ispušni ventil za napetosti u svakodnevnom životu, a ponekad i kao ljekovitu razbibrigu koja pomaže u oporavku od iscrpljenosti radom.⁴⁸ Fink će se složiti s nekima od tih karakterizacija – uključujući i onu o besmislenosti igre. Još i više: igru će opisati i kao zatvorenu, statičnu te besciljnu. No čemu onda uopće zagovor filozofijskog tematiziranja igre? Finkova daljnja argumentacija pokazat će da je igra besmislena samo u usporedbi sa smislom koji pridajemo ostalim aktivnostima u kojima

⁴⁴ Fink igru spominje i u nekim svojim kraćim spisima i predavanjima. Usp. Eugen Fink, *Play as Symbol of the World and Other Writings*, prijevod Ian Alexander Moore i Christopher Turner, Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis, 2016.

⁴⁵ Eugen Fink, *Play as Symbol of the World*, u: Eugen Fink, *Play as Symbol of the World and Other Writings*, prijevod Ian Alexander Moore i Christopher Turner, Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis, 2016., 46.

⁴⁶ Isto, 71.

⁴⁷ Eugen Fink, *Oasis of Happiness. Thoughts toward an Ontology of Play*, u: Eugen Fink, *Play as Symbol of the World and Other Writings*, prijevod Ian Alexander Moore i Christopher Turner, Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis, 2016., 18.

⁴⁸ Isto, 16–17.

sudjelujemo. To dakako ne znači da u igri izostaje bilo kakav smisao – takav slučaj bi posao filozofije doista učinio uzaludnim. Radi se o tome, kako se čini da proizlazi iz Finkove argumentacije, da je smisao igre u njoj samoj, jednako kao što je i njezina svrha u njoj samoj. I zatvorenost, smirenost i samosvrhovitost stoga su odredbena obilježja igre koja potvrđuju Finkovu tezu o igri kao specifičnom modusu onoga „biti-u-svijetu”. Štoviše, čini nam se da je Finkovo stajalište moguće interpretirati i u zaoštrenom obliku: usmjeravanje igre k izvanjskim svrhama, njezino otvaranje ka „korisnim” ciljevima i dinamična prožimajuća interakcija s drugim područjima života samo naizgled igru približavaju svijetu, a čovjeka, kao subjekta igre, u taj svijet samo prividno uključuju. Danas su takvo instrumentaliziranje i utilitarno razumijevanje igre vjerojatno najviše primjetni u konceptu „učenja kroz igru”. Spretan pedagog tako će svoju vještinu dokazivati kroz umješno prikrivanje ubacivanja „korisnih” sadržaja u naivni svijet dječje igre. U svome idealnom obliku taj bi pristup omogućio i neprimjetan prijenos djetetova uživanja u spontanoj igri u uživanje u formaliziranom i precizno strukturiranom radu odraslih. I zaista, kako zamjećuje i Fink, i „ozbiljan” život odraslih posjeduje elemente igre, no ona je tada skrivena, zakrabiljena, umotana u časti i titule te socijalne konvencije, daleka naivnoj i spontanoj igri djeteta. I dok bi Huizinga i u takvim praksama odraslih pronašao dostatno elemenata da ih se prozove igrom, čini se da su za Finka oni distorzija istinskog smisla igre. U tome se nazire naličje pedagoškoga i svakog drugog (npr. terapijskog) pokušaja transcendiranja svrhe igre. Upravo je njezina samosvrhovitost ono što igru u bitnome određuje, sve drugo pretvara je u vježbu za nešto njoj izvanjsko.⁴⁹

Doista se može postaviti pitanje o tome koja je svrha postojanja aktivnosti poput igre čija je bitna odrednica zatvorenost u samu sebe. Zašto je igra važna ako njezin značaj nestaje njezinim ciljanim usmjeravanjem i sinkroniziranjem s našim težnjama i aktivnostima koje poduzimamo u ostvarenju tih težnji? Iako će se opirati definiranju igre kao fenomena nasuprotna radu, upravo će odmor od rada i zadataka iz sfere svakodnevnog života biti Finkovom početnom premisom u njegovu opisu igre kao jednog od temeljnih fenomena ljudskog postojanja. U svojoj argumentaciji on polazi od određivanja ljudskoga života kao kontinuirano usmjerena ostvarenju eudaimonije: sva naša djelovanja idu k realizaciji uspješne egzistencije unutar danih okolnosti. Ujedno moramo otkriti koji je to krajnji smisao našeg postojanja i kako zapravo definiramo uspjeh koji želimo

⁴⁹ Isto, 20.

ostvariti. Iz tog smo razloga, navodi Fink, u stalnoj napetosti između naših težnji za dohvaćanjem blaženstva i nesigurnosti oko toga što ono za nas zapravo jest. Tražimo smisao i želimo razumjeti svrhu našeg postojanja, no oni nam izmiču. Stoga smo skloni, reći će Fink,⁵⁰ sav naš dosadašnji put promatrati kao pripremu za budućnost koju kontinuirano iščekujemo, onu koja će nam otkriti našu „konačnu svrhu”. U tome nastojanju propuštamo sadašnjost. „Krajnja svrha”, sudbina i istinska sreća otkrića su kojima se nadamo i prema kojima usmjeravamo naša djelovanja. Igra, ako je pristanemo odrediti kao samosvrhovitu, ovdje doista nema što tražiti.

I baš je to – ta izdvojenost, isključenost i zatvorenost igre spram svih težnji koje obilježavaju naše živote – ono čime ona naše živote obogaćuje. Igra ne može i ne smije biti dio „kompleksne arhitekture svrha”, ona se ne događa kao dio realizacije „krajnje svrhe”.⁵¹ Igra je trenutak „smirene sadašnjosti”, ona nas odnosi od svakodnevice, u njoj se možemo izgubiti, ona se događa zbog sebe same, ostaje u sebi zatvorenom i samodostatnom – igra nam omogućuje predah od života obilježenog traganjem za smislom i svrhom, skreće nam pogled s budućnosti i omogućuje da iskusimo sadašnjost.⁵² Ona je odvojena od našeg uobičajenog života, a svi njeni pozitivni utjecaji na taj “stvarni život”, poput toga da smo odmoreniji ili opušteniji, samo su sretno nuspojave, a ne glavni smisao igre.

Igra nas uvlači u svoj svijet u kojemu vrijede drugačija pravila (igra bez pravila nije igra), u koji ulazimo slobodno (igra u koju nas je netko natjerao nije igra), ona ima svoje omeđeno trajanje i u bitnome je neponovljiva. Igra je važna baš zato što nije utilitaristički orijentirana spram naših ciljeva u životu, što nije u tom smislu okrenuta budućnosti, što je sadašnjost kakvu možemo iskusiti tek u rijetkim drugim trenucima u životu. O igri i trenucima igre možemo naknadno promišljati, no u trenutku uživanja u igru naša je refleksivna samosvijest uspavana. Za dijete, igra očito ima veliko značenje. No, ako je ova teza o samosvrhovitosti igre ispravna, onda ona za odrasle ima još i veće značenje. Ona je moment sadašnjosti, prekid kontinuiteta, prilika za bijeg.⁵³ Kada se prepustimo igri i njezinom neobičnom svijetu u kojemu mašta uvijek ima neku ulogu, mi možemo iskusiti slobodu na jedan sasvim nov način: ona nas neće staviti pred stvarne izazove niti nas tjerati da donosimo odluke

⁵⁰ Isto, 19.

⁵¹ Isto, 20.

⁵² Isto, 21.

⁵³ Isto, 20–21.

koje će utjecati na tijek našeg „stvarnog” života. Igra nam tako pruža mogućost iskušavanja naše slobode na jedan posve jedinstven način, a onda u povratnoj sprezi obogaćivanja našeg života izvan igre. Ipak, iako predstavlja priliku za kreativnost, igra nije krajnja deluzija, bez ikakvih veza s uobičajenim tijekom života. Ona stoji iznad i nasuprot svakodnevnih težnji, u sebe ih asimilira i vraća nam ih na uvid (*Darstellung*).⁵⁴ U tom smislu „besmisao” igre ono je što nam se otkriva kao izvor novoga smisla.

Prema Finku, u kakvoj vezi stoje igra i sport? O sportu Fink najčešće govori kada želi ukazati da se igra ne sastoji isključivo od imaginarnog aspekta, nego i od tjelesnog. Ljudsko tijelo u igri od presudnoga je značenja, navodi Fink, što je posebno vidljivo na primjerima kompetitivnih igara koje traže zdravo i snažno, disciplinirano tijelo. Sportovi koji se oslanjaju na tijelo i uključuju minimalna pomagala za Finka imaju posve drugačiji karakter od sportova koji su visoko tehnologizirani i temelje se na uporabi strojeva, npr. automobila ili motora. Ovi potonji predstavljaju vrstu igre koja je postala tehničko zanimanje. Sportovi pak koji promoviraju mogućnosti ljudskoga tijela uz minimalno korištenje pomagala prilika su, smatra Fink, za unaprjeđenje ljudskih sposobnosti.⁵⁵ Sport je za Finka vrste igre, no čini se da samo sportovi koji slave ljudsko tijelo i njegove mogućnosti ujedno slave i samu igru.

Zaključno, igra i sport imaju zanimljiv status unutar filozofije. Naime, i danas još ponekad treba braniti status sporta kao teme vrijedne filozofijskoga razmatranja. U takvim situacijama čini se da se iskazuje poteškoća koju ima filozofija, a ne sport. Sporta će biti sa filozofijom i bez nje, no filozofija bi se mogla petrificirati u strukture koje sve manje imaju doticaja sa stvarnim životom. Tema igre imala je ponešto drugačiju sudbinu, no Eugen Fink je unatoč tome posvetio znatan dio svojih spisa o igri argumentiranju da je upravo filozofija mjesto za promišljanje igre. Štoviše, Finkova je teza da je igra jedna od najvažnijih tema filozofije. U pogledu pitanja svrhe kako igre tako i sporta filozofija je zasigurno pozvana ponuditi svoje doprinose. Teze o njihovoj samosvrhovitosti, koje smo nastojali sagledati u ovome radu, dostatno su provokativne da i nadalje ostanu predmetom rasprave.

⁵⁴ Isto, 21. Eugen Fink, *Play as Symbol of the World*, 91.

⁵⁵ Eugen Fink, *The World-Significance of Play*, u: Eugen Fink, *Play as Symbol of the World and Other Writings*, prijevod Ian Alexander Moore i Christopher Turner, Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis, 2016., 234–248, ovdje 244–248.

SPORT, GAME, PURPOSEFULNESS

Summary

The nature of the connection between sports and games is the subject of numerous discussions. The theories range from the claim that every sport is a game (while every game is not a sport) to the attitudes that abolish any connection between modern sports and games. The first part of the paper discusses the connection between sports and games through the analysis of a thesis that claims that sport is a game. It is pointed to the definitions and demarcations of the terms sport, game and play, referring to the texts of Bernard H. Suits, which are critically evaluated. The second part of the paper examines the issue of the purpose of sport. It discusses the outer and inner purpose of sport. Special attention is paid to the viewpoints of "wide internalism" and "historicist conventionalism" and the thesis that sport is an end in itself. The last part of the text considers the arguments of Eugen Fink who claims that game is an end in itself.

Key words: sport, game, playing, purpose of sport, purpose of game